

Onaf mens?

De zoektocht naar een goed leven

Colofon

ISBN: 978 94 6365 680 1
1re druk 2024

© 2024, Hennita de Jager en Marten Ketelaar

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Drukwerk: CSL digitaal B.V.

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Tekening omslag en foto auteurs: Aernout Steegstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Onaf mens?

De zoektocht naar een goed leven

Hennita de Jager en
Marten Ketelaar

Inhoudsopgave

Introductie	7
Ons lot	11
Overleven: verdragen, doordoen, strijden en herstellen	24
‘Normaal’ in werk en privé	48
Gehandicapt?	71
Goed leven en welbevinden	82
Management	102
Rouw	117
Ambitie	129
Hoop	156
Empowerment	166
Zelfredzaamheid	181
Troost	199
Zorg	210
Sport	227
<i>Emoties en tevredenheid</i>	227
<i>De betekenis van sport</i>	237
<i>Sport en respect</i>	242
<i>Sport en existentie</i>	245
Evaluatie van de zoektocht	248
Tot slot	263
Dankwoord	267

Introductie

Wanneer start een zoektocht naar een goed leven? Meestal na een heftige gebeurtenis in het leven, in mijn geval na de extreme vroeggeboorte van mijn zoon Marten. Voor hem startte die zoektocht toen hij zich begon te vergelijken met anderen.

Zijn leven begon met veel technisch en medisch ingrijpen, om te redden wat er te redden viel. Maar voordat het zover was, moesten wij, als ouders, eerst besluiten over het wel of niet doorzetten van de behandeling, terwijl we wisten dat Marten er zeer waarschijnlijk niet onbeschadigd uit zou komen. Hij had namelijk een dag na zijn geboorte ook nog een zware hersenbloeding gehad. De behandeling is desondanks doorgezet, Marten heeft het overleefd en we kregen hem ruim drie maanden na zijn geboorte mee naar huis met een drain in zijn hoofd en de mededeling dat hij vermoedelijk blind, spastisch, epileptisch en mentaal beperkt zou zijn.

Marten is bij ons opgegroeid en leidt nu zijn eigen leven. Hij redt zich goed en als je niet goed kijkt, lijkt er niet veel aan de hand met hem. Maar zijn leven is niet gemakkelijk geweest en dat is het nóg niet altijd, want Marten heeft nog dagelijks last van de manier waarop zijn leven is gestart. Geregeld heb ik me daarom afgevraagd of we destijds de juiste besluiten hebben genomen en of Marten ondanks alles een goed leven heeft. Deze vragen hebben ertoe geleid dat Marten en ik ruim dertig jaar na zijn geboorte een briefwisseling zijn begonnen.

Ons verhaal is niet uniek, omdat lijden of moeite met het leven een universeel gegeven is waar mensen hun weg in moeten zien te vinden. Ook anderen hebben daarover nagedacht en geschreven. Dit boek is een weerslag van hoe wij dat hebben gedaan en nog steeds doen. We hebben geprobeerd bij

onzelf en bij anderen antwoorden te vinden op vragen die we ons stellen en stelden. Toch moesten we geregeld constateren dat antwoorden niet zo duidelijk te geven zijn en dat vragen dus onbeantwoord blijven. Onze brieven zijn zo beschouwd te lezen als essays, als probeersels, waarin we een poging doen ons eigen verhaal in een breder perspectief te zien door ook bij anderen te rade te gaan. Die anderen hebben we getroffen in (semi)wetenschappelijke verhalen, maar ook in literatuur, kranten, liedteksten en posts en filmpjes op social media.

De brieven zijn dus essays, waarin we een poging doen (opnieuw) grip te krijgen op wat ons is overkomen. En misschien is dat ook wel alles wat mogelijk is, het schrijven van essays over een leven dat we inmiddels eigenlijk ook zijn gaan zien als een essay, een probeersel of experiment dat onderhand al meer dan dertig jaar duurt. Bij het ingrijpen zijn destijds nog deels experimentele technieken ingezet. En in de loop van Martens leven is er verder geëxperimenteerd, niet in de laatste plaats door Peter, de vader van Marten, en mij, omdat we al gauw in de gaten hadden dat Martens ontwikkeling niet overeenkwam met die van andere kinderen en dat we er dus zelf maar het beste van moesten zien te maken. Maar er is zeker ook geëxperimenteerd door hulpverleners, misschien wel zonder dat ze het doorhadden, door diagnoses te stellen die pasten bij wat ze kenden, maar niet per se pasten bij een mens als Marten – een mens die een leven leidt dat door niemand anders ooit volledig is geleefd. De oudste extreem te vroeg geboren mensen zijn nu immers ongeveer 45 jaar oud.

Het zijn brieven die geschreven zijn door een moeder aan haar zoon en door een zoon aan zijn moeder, maar het zijn ook brieven die we pas konden schrijven nadat we allebei een opleiding hadden gedaan die ons geholpen heeft om woorden te vinden voor en te geven aan wat er gebeurd is in de afge-

lopen jaren. Marten heeft dat kunnen doen door de opleidingen Personal Trainer en Ervaringsdeskundigheid, en ik door de opleiding Geestelijke Verzorging. Zo bezien is dit dus ook een briefwisseling tussen een ervaringsdeskundige, een personal trainer en een geestelijk verzorger. En eerlijk is eerlijk, ook de manager in mij heeft nog meegesproken, een beroep dat ik bijna dertig jaar heb uitgeoefend. We hebben er zelfs een hoofdstuk aan gewijd.

Het zijn disciplines waarvan we nu zeggen dat ze perspectieven bieden die we hebben gemist en die we graag naast de blik van andere hulpverleningsdisciplines hadden willen zien. De in de brieven gekozen thema's zijn dan ook grotendeels thema's die een rol spelen in het werk van personal trainers, ervaringsdeskundigen en geestelijk verzorgers. Het zijn grote thema's, maar tegelijkertijd thema's die ieder mens vermoedelijk op enig moment in zijn of haar leven een keer tegenkomt. We hopen dat ze de lezer inspireren bij zijn of haar zoektocht naar eigen antwoorden op vragen die ook wij onszelf hebben gesteld.

We hebben gekozen voor een format van steeds twee brieven per thema, omdat we ook daarmee willen uitdrukken dat een duidelijk antwoord vaak niet te geven is en dat het dus niet altijd zin heeft om ergens eindeloos over door te praten. Vaak gaat het erom dat iemand gewoon de ruimte krijgt om te zeggen wat hij of zij wil zeggen, zonder dat een ander daar iets op terug hoeft te zeggen. We hebben daarop één hele duidelijke uitzondering en die betreft het thema 'sport'. Dit lijkt een vreemde eend in de bijt, maar sport is te zien als Martens particuliere antwoord op wat hij in zijn leven tegenkomt. Het is een bron waaruit hij put om het leven aan te kunnen. Voor anderen kan dat iets anders zijn, zoals bijvoorbeeld muziek, natuur of religie. Maar voor Marten geldt dat sport zo belang-

rijk is gebleken, dat we vonden dat het meer aandacht verdiende dan andere thema's.

Hennita de Jager

Ons lot

‘Als je je nu niet laat opereren, moet je een dood kind baren ...’

Groningen, april 2022

Lieve Marten,

De vraag of de dood barmhartiger is dan het leven, was ineens geen theoretische vraag meer, maar een vraag waarop ik een antwoord moest geven op de dag van jouw geboorte. Het leven bleek tegenspoed in petto te hebben, zelfs zoveel dat ik de dag van jouw geboorte tot op de dag van vandaag zie als een cesuur in mijn leven, de dag waarop mijn leven tot dan toe gescheiden werd van het leven daarna. Ik wist nog niet welk lot mij zou treffen toen ik 's morgens wakker werd, net zo min als ik wist dat ik degene zou zijn die in korte tijd tot twee keer toe over jouw lot zou moeten beslissen.

Het was een prachtige dag, de zon scheen en ik herinner me nog de geur van de herfst die aanstaande was toen ik in de auto stapte, nadat de huisarts me voor alle zekerheid had doorverwezen naar het ziekenhuis in Sittard. Het was een dag waarop je in de tuin wilt zitten om te genieten van de zon zolang het nog kan, voordat de herfst echt inzet. In plaats daarvan kwam ik met vriendin M op een bankje in een wachtkamer van een uitgestorven ziekenhuis terecht, maar ik had nog steeds goede hoop dat ik aan het eind van de middag nog wel even in de zon zou kunnen zitten. Het was vrijdagmiddag en ik denk dat het daarom even duurde voor er een gynaecoloog verscheen, er hing al een soort weekendsfeer in

het ziekenhuis. Deze arts richtte zich in eerste instantie tot M, die toen al 33 weken zwanger was van een tweeling. Ik was ruim 26 weken zwanger en aan mij was nog niet of nauwelijks te zien dat ik zwanger was.

Nadat ze me had onderzocht, verdween de arts zonder te zeggen wat ze ging doen. Ik lag op een bed en M zat naast me. Ik herinner me dat we wat grappen maakten, ik hield in ieder geval geen rekening met wat er vervolgens zou gebeuren en was totaal verbijsterd toen de arts na enige tijd terugkwam met de mededeling: 'Ik ga u nu opereren.' Ze bleek weggevoerd te zijn om voor jou een plek te regelen in het Academisch Ziekenhuis in Maastricht.

Ik verzette me heftig, want ik zag geen heil in én voor een veel te vroeg geboren kind dat grote risico's liep op blijvende schade. Pa en ik hadden bovendien uitgebreid gesproken over de kwestie waar ik nu voor stond. We hadden de gewoonte om na ons werk met Dries, onze hond, een rondje door het park vlak bij ons huis te lopen. We namen dan de dag en het leven door. En één van de dingen die we in de maanden daarvoor al wandelend intensief hadden besproken, was de geboorte van een dochtertje van vrienden van vrienden. Dat dochtertje werd veel te vroeg geboren en kreeg vervolgens een zware hersenbloeding. Haar prognose was niet goed en we waren het erover eens dat we er alles aan zouden doen om te voorkomen dat wij een kind met een dergelijke prognose op de wereld zouden zetten. We wilden dat ons kind niet aandoen.

De gynaecoloog was een jonge vrouw die totaal verrast was door mijn verzet en in eerste instantie geen vat op me kreeg, maar die zich tegelijkertijd realiseerde hoe de tijd drong. Ze brak mijn verzet door te zeggen: 'Als je je nu niet laat opereren, moet je een dood kind baren.' Een dood kind baren – het leek me op dat moment het allerergste wat je kon overkomen.

Ik had nog geen idee. De dagen daarna – en ook later in je leven nog – heb ik me schuldig gevoeld omdat ik het niet op heb kunnen brengen om je rustig te laten sterven in mijn buik. Het baren van een dood kind leek naderhand in het niet te vallen bij de hel op aarde waar jij en wij in terechtkwamen toen je eenmaal op de intensive care lag.

Je woog 850 gram en was 37 centimeter lang toen ik je voor het eerst zag. Je lag toen al twee dagen op de intensive care, want je bent meteen na je geboorte van Sittard naar Maastricht overgebracht. Ik had tot dat moment alleen een foto van je gezien die vlak na je geboorte in de operatiekamer was gemaakt. Naar die foto had ik pas durven kijken toen pa terug was uit Kenia, een dag nadat jij geboren was. Toen pa mij opzocht in het ziekenhuis, was hij al in Maastricht geweest en had je daar aangetroffen als ‘kindje Sittard’. Ze wisten je naam niet, want er waren geen ouders om je je naam te geven.

De foto heeft me op geen enkele manier kunnen voorbereiden op hoe fragiel en kwetsbaar je was. Je lag in een couveuse, je handjes met vingertjes zo dun als lucifersstokjes, gefixeerd met boeitjes. Je had een infuus, waardoor je medicatie en voedsel werd toegediend. Je kreeg hoogfrequente beademing, die nog experimenteel bleek te zijn en die een geluid maakte alsof iemand een gat in een muur probeerde te boren, maar daar niet in slaagde. Je had een lichtblauw schoonmaakdoekje om als luier – billen bleek je nog niet te hebben – en een stuk verband met een blauwe strik erom als muts op je hoofd, dat zo groot was als een sinaasappel – dit om te voorkomen dat je te veel warmte verloor. Om je heen stond een muur van apparatuur, waardoor jijzelf zo goed als onzichtbaar was en waarop de verpleging kon zien hoe het met je ging.

Eenmaal in Maastricht werd ik op mijn bed naast je cou-

veuse gezet. Ik zag je liggen en herkende je ogenblikkelijk als *mijn* zoon en wist dat ik alles, maar dan ook echt alles zou doen voor je. Ook je dood verdragen, als dat beter voor je zou zijn. Tegelijkertijd kon ik – konden wij – weinig doen, behalve afwachten en kijken naar wat ‘ze’ met je deden. Om de haverklap liepen infusen vast en moesten die opnieuw worden aangebracht, soms zelfs op je hoofd. En ook al verzekerde de verpleging ons dat dit minder belastend voor je was dan een infuus in je arm of je been: het was verschrikkelijk om te zien. Om de twee uur moest er in je hiel worden geprikt en werd er bloed uit geknepen. Dit gebeurde om je bloedwaarden voortdurend in de gaten te kunnen houden. Dit beeld was maandenlang jouw en onze realiteit, maar deze realiteit ontstond pas nadat we op de maandag na je geboorte het eerste gesprek hadden met een arts. Zij vertelde dat je een zware hersenbloeding had gehad als gevolg van de beademing.

Dat gesprek was de start van de twee zwaarste dagen van mijn leven tot nu toe. Er moest besloten worden of de behandeling wel of niet gestaakt zou moeten worden. Opnieuw moesten we – gelukkig waren we nu met z’n tweeën – besluiten over je leven of je dood. Het hele behandelteam heeft er een aantal keren over gesproken, want men kon geen goed beeld krijgen van hoe ernstig de schade in je hoofd precies was. Na twee dagen kwam de neonatoloog bij mij aan het bed en meldde ons dat het team door wilde gaan met de behandeling, ondanks de onzekerheid over de omvang van de schade. Als wij het daar niet mee eens zouden zijn, moesten we je over laten plaatsen naar een ander ziekenhuis, waar ze eventueel wel zouden willen meewerken aan het staken van de behandeling of zelfs het actief beëindigen van je leven.

Naderhand heb ik me geregeld afgevraagd of het eten van snoep op de dag vóór je geboorte of mijn chagrijn in de eerste fase van de zwangerschap oorzaken kunnen zijn geweest van jouw en mijn lot, dus van de placentaloslating, maar de oorzaak van die loslating is nooit achterhaald. De gynaecoloog noemde het een 'slag uit de hemel'. Ze bedoelde zeer waarschijnlijk dat het gewoon pech was, maar het taalgebruik suggereerde dat je het ook kon zien als een actie van boven, van God die ingegrepen had of zelfs een rekening met mij – ons – te vereffenen had. Dat laatste heb ik nooit als verklaring kunnen zien. Vrij naar Nietzsche is de god die persoonlijk ingrijpt in het leven van mensen voor mij dood. Helaas, denk ik weleens, want nu is het veel moeilijker om iemand verantwoordelijk te houden voor ellende die je overkomt. En dat wilde ik graag, iemand verantwoordelijk stellen, de schuld geven, desnoods door mezelf verantwoordelijk te maken.

En nog steeds duikt weleens de gedachte op dat ik er ingeluisd ben door artsen, omdat zij met hun handelen een forse bijdrage aan jouw levenslot hebben geleverd. Eerst de gynaecoloog, die maximaal heeft ingezet op een operatie toen er sprake bleek van een placentaloslating, en vervolgens het behandelteam in het academisch ziekenhuis door te stellen niet mee te willen werken aan het staken van de behandeling, ondanks het feit dat ze wisten dat er schade was en dat jij dus zeer waarschijnlijk met – wellicht zware – beperkingen zou moeten leven.

Ook daaruit blijkt hoezeer ik op zoek was naar een verklaring voor wat er was gebeurd en naar wie daarvoor verantwoordelijk was. Vaak heb ik gedacht dat het anders gelopen was als artsen anders gehandeld hadden. Maar feitelijk hadden zij natuurlijk nauwelijks een keuze en werd hun handelen bepaald door een systeem dat zorg ziet als iets dat zich

richt op leven en niet op dood, én een systeem waarin het technisch mogelijk was geworden ernstig prematuur geboren kinderen in leven te houden.

Met de drang dat ik zo graag iemand – desnoods mezelf – de schuld wilde geven van wat ons is overkomen, heb ik wellicht ook een poging gedaan om de controle over mijn leven terug te krijgen. Misschien heb ik in die poging wel kennisgemaakt met wat Nietzsche de fundamentele menselijke drijfveer noemt: de wil tot macht.¹ Nietzsche stelt deze wil tot macht boven de wil tot leven, die volgens Schopenhauer de fundamentele menselijke drijfveer is.²

Wil tot macht hoeft niet per se opgevat te worden als heerszucht, maar zou je ook kunnen zien als de wil om de werkelijkheid vorm te geven, te interpreteren, om zo controle uit te oefenen.³ In feite heb ik geprobeerd grip te krijgen op een situatie waarin ik me speelbal heb gevoeld van allerlei krachten die me bijna omverbliezen. Het enige verweer dat ik in eerste instantie had, was de macht terug te grijpen door mezelf weer actor te maken en te stellen dat mijn eigen handelen – te veel snoepen en chagrijnig zijn tijdens de zwangerschap – misschien wel de oorzaak was van wat er was gebeurd. En als ik dan zelf niet de oorzaak was, dan moesten er andere actoren zijn – artsen – die ik verantwoordelijk kon houden voor wat ons overkwam. Door er zo naar te kijken kreeg ik weliswaar als het ware weer de controle terug, maar tegelijkertijd merkte ik dat actor zijn en wil tot macht hebben een keerzijde hebben – althans zo heb ik het ervaren – door het

1 Michael Tanner, *Nietzsche* (Oxford University Press, 1996)

2 Tanner, 89

3 <https://www.salonderverdieping.nl/Artikel%2029%20januari.pdf>
(geraadpleegd 19 december 2023)

besluit om aan te sluiten bij jouw wil tot leven en zo verantwoordelijk te worden voor alle gevolgen die dit besluit voor jou had.

We stonden een paar dagen na je geboorte opnieuw voor een dilemma waar een mens niet voor zou moeten komen te staan, namelijk het bepalen van het lot van ons eigen kind. Tot dan toe hadden we alleen onze hond Boy moeten laten inslapen, omdat hij ziek was. Ik vond dat een zwaar besluit, maar het gegeven dat hij heel ziek was, dat hij pijn had en dat het er niet naar uitzag dat hij weer beter kon worden, had het draaglijk gemaakt om het besluit te nemen.

Jij was ook ziek, had ook pijn, maar jouw perspectief was onduidelijk, want artsen konden geen zekerheid geven omtrent de omvang van de schade in je hoofd. De doorslag gaf dat de neonatoloog vertelde dat jij volgens hem inmiddels zo vastbesloten was door te gaan, dat jij het na het staken van de behandeling niet zomaar op zou geven. Als jij door wilde gaan, dan wilden wij dat ook, zeiden we uiteindelijk tegen elkaar. Het was een besluit dat we met angst en beven hebben genomen. Wat voor leven ging je tegemoet na zo'n start? Wat zou je moeten doormaken?

Het eerste dat je nog geen uur na dit besluit moest doormaken, was een operatie aan het hart om de ductus te sluiten. In de weken daarna ben je nog twee keer geopereerd. De eerste keer toen bleek dat de hersenbloeding de afvoer van het hersenvocht onmogelijk had gemaakt, waardoor je een waterhoofd ontwikkelde. Er is toen een Ommaya-reservoir geplaatst, een ballonnetje onder de hoofdhuid om de afvoer van het hersenvocht te kunnen aftappen. Deze drain heeft het drie weken volgehouden en moest worden vervangen omdat de huid om het ballonnetje afstierf. Er is toen een definitieve drain geplaatst die het hersenvocht via een slangetje onder de

huid van de borstkas afvoerde naar de buikholte. Deze drain heeft het acht jaar volgehouden.

Ik kwalificeer jouw verblijf in het ziekenhuis als een hel op aarde voor jou. Je hebt weleens gezegd dat je er niets meer van weet, maar de sporen op je lichaam zijn tot op de dag van vandaag moeiteloos te zien. Voor ons was het een hel, niet alleen omdat we moesten aanzien wat er met jou gebeurde, maar ook omdat om ons heen zich nog meer drama's afspeelden. We hebben kinderen zien sterven. Ik herinner me een drieling – in een tijdsbestek van een dag of vier zijn alle drie de kinderen overleden. Maar het beeld dat ik nooit meer kwijtraak, is dat van een moeder in een rolstoel die haar kind op schoot gelegd kreeg en vervolgens weggereden werd naar een kamertje waar haar kind zou sterven. Ik had zomaar die moeder kunnen zijn of worden destijds. Zes weken lang kon eigenlijk 24/7 steeds de mededeling komen dat je het niet ging redden. Na die zes weken moesten we nog wekenlang wachten of je zou gaan groeien en of die groei door zou zetten. Als dat niet gebeurde, zou je alsnog overlijden.

Het waarom van dit alles heeft me nog vaak beziggehouden. Ik voel me inmiddels het meest thuis bij de opmerking die pa hierover maakte toen we een aantal weken na jouw geboorte in de stromende regen op het parkeerdek van het Academisch Ziekenhuis in Maastricht elk aan een kant van de auto stonden. Over het dak heen zei pa: 'En dan te bedenken dat we vanaf nu gewoon weer in de rij van de statistieken staan en dat iets dergelijks ons zomaar weer kan overkomen.' Ik wil hiermee zeggen dat ik alles, inclusief het handelen van artsen, inmiddels zie als onheil dat mensen in het leven nu eenmaal overkomt. Het zijn gebeurtenissen die geen zin *hebben*, maar gebeurtenissen waar een mens later zin (betekenis) aan

moet proberen te *geven*. Ook het laatste zou je misschien wel kunnen zien als de wil tot macht: het interpreteren van de werkelijkheid om er zo opnieuw grip op te krijgen en orde te scheppen.⁴

Voor we echter aan zingeving toekwamen, zijn we eerst jaren bezig geweest met overleven, een positie waarin er lastig sprake kon zijn van het geven van betekenis die kon leiden tot grip op een nieuwe orde in ons leven. Jouw ontwikkeling was daarvoor jarenlang te instabiel, en hoewel het nu een stuk rustiger is, overkomen je nog steeds dingen die de orde in ons leven weer verstoren of dreigen te verstoren.

Op jouw beurt begon jij aan een leven waarin je langzamerhand de ervaring opdeed dat het niet was zoals het zou moeten zijn en dat de verwachting was dat het dat ook niet zou worden. Dat is een ervaring van gebrokenheid, waarvan men zegt dat die de behoefte aan heelheid met zich meebrengt.⁵ Eerlijk gezegd denk ik dat ook jij jarenlang alleen maar bezig bent geweest met overleven, en dat je pas de laatste jaren toegekomen bent aan 'leven' en de zoektocht naar hoe dat leven eruit zou kunnen zien.

Ma

4 <https://www.salonderverdieping.nl/Artikel%2029%20januari.pdf>
(geraadpleegd 19 december 2023)

5 Job Smit, *Antwoord geven op het leven zelf - Een onderzoek naar de basis-methodiek van de geestelijke verzorging* (Delft: Eburon, 215), 67

Groningen, april 2022

Mam,

Een tijd geleden merkte iemand tijdens een gesprek op dat als ik ‘normaal’ geboren was, ik waarschijnlijk niet zo’n grote bikkelaar was geworden en een stuk saaier was geweest. Tijdens datzelfde gesprek gaf iemand anders me een indirect compliment: ‘Vroeger waren schepen van hout en mannen van staal, nu is het andersom. Jij bent een overblijfsel uit de eerdere periode, Marten.’

Ik wil mezelf niet te veel veren in mijn kont steken, maar ik schrijf deze anekdote op omdat ik gelukkig niet de enige ben die denkt dat aan mijn leven zoals het is gelopen, in ieder geval een zekere waarde toe te kennen is – het heeft me van een gebroken baby tot een sterkere man gemaakt. Dat betekent niet dat ik vind dat het per definitie goed is om tegenslag te hebben, zoals sommige mensen weleens zeggen. Tegenslag zou je leren om te knokken, en ik heb iemand zelfs weleens horen zeggen dat je desnoods kunstmatig tegenslag zou moeten organiseren door het wegnemen van voordelen die iemand in het leven heeft.

Ik vind het onzin om een kind een voordeel in het leven te ontzeggen, omdat je het met opzet opzadelt met mogelijke trauma’s. Misschien dat het kind op sommige vlakken weerbaarder wordt doordat het niet alles meehad, maar ten koste van wat? Misschien kan het dan niet doen wat het graag wil en ontwikkelt het zo grote onzekerheid. Maar het belangrijkste voor mij is dat je door het kunstmatig wegnemen van voordelen of zelfs toevoegen van nadelen, bagatelliseert hoe moeilijk het is om echt te moeten opgroeien met een achterstand of een handicap.